

Kruonio maldos namų konfesinės priklausomybės klausimas

Straipsnyje išsamiai analizuojama nuo 1927 m. iki šių dienų Lietuvoje skelbta medžiaga apie dabartinę Kruonio bažnyčią ir jos istoriją, atidžiai nagrinėjami publikacijų teiginiai apie minėto sakralinio pastato konfesinę priklausomybę laikui bėgant. Papildomai pasitelkus įvairių laikotarpių istorijos ir kultūros tyrinėtojų skelbtą medžiagą bei archyvinius šaltinius, siekiama nustatyti Kruonio bažnyčios konfesinę priklausomybę ir pateikti kiek įmanoma objektyvesnes išvadas, apibendrinančias išanalizuotą medžiagą.

The purpose of this article is to evaluate thoroughly the material published in Lithuania from 1927 until now, as well as sources from the archives concerning Kruonis church and its history, in order to assess the confessional/religious attribution of the above mentioned church.

Ivadas

Nedidelio Lietuvos miestelio Kruonio centre, aukštai ant kalvos, stovi Švč. Mergelės Marijos, Angelų Karalienės, bažnyčia. Buvusi stačiatikių Švč. Trejybės cerkvė šį titulą gavo 1919 m., perdavus pastatą Kruonio katalikų bendruomenei¹. Architektūriškai įdomus sakralinis pastatas sulaukė nemažai architektūros ir istorijos tyrinėtojų dėmesio. Konfesinės priskirties klausimas kilo besidomint stačiatikių ir unitų sakraliniais pastatais LDK. Daugelyje publikuotų šaltinių pastatas įvardijamas kaip pirmoji unitų bažnyčia (cerkvė). Analizuoti publikacijas ir kitus šaltinius paskatino priešingos nuomonės apie Kruonio maldos namų konfesinę priklausomybę. Straipsnio tikslas - išanalizuoti nuo 1927 m. iki šių dienų Lietuvoje publikuotą medžiagą apie dabartinę Kruonio bažnyčią ir jos istoriją, atidžiai peržvelgti publikacijų teiginius apie sakralinio pastato konfesinę priklausomybę laikui bėgant.

Kruonio bažnyčios konfesinės priklausomybės klausimas tarpukario Lietuvos publikacijose

Ginčas dėl konfesinės Kruonio maldos namų priklausomybės atsispindėjo ir tarpukario Lietuvos spaudoje. Žurnale „Lietuvos stačiatikių eparchijos balsas“ 1927 m. publikuotas straipsnis, kurio vedamajame rašoma: „Kruonis yra viena iš seniausių stačiatikių parapijų Lietuvoje ir kad uolus stačiatikybės rėmėjas kunigaikštis B. Oginskis 1625 m. pastatė puikią mūro šventyklą.“²

Ši publikacija 1928 m. sulaukė gana griežto atsako jau kitame tarpukario leidinyje³. Apžvalginio pobūdžio publikacijoje teigiama, kad katalikų bažnyčia Kruonyje buvo pastatyta dar prieš Oginskius. Teiginys gali būti ir teisingas⁴, tačiau publikacijos autorius greičiausiai rašo visiškai ne apie tą sakralinį pastatą. Vėliau tvirtinama, kad Teodoras Bogdanas Oginskis negalėjo pastatyti cerkvės 1625 m., nes tais metais mirė. Iki pat šių dienų mokslininkai nesutaria dėl tikslios aptariamo sakralinio objekto pastatymo datos.

Kiti Juozo Bučio straipsnio teiginiai verti kritikos. Straipsnio autorius tvirtina, kad kunigaikštis T. B. Oginskis „maskolius bemušdamas jiems bažnyčią statytų - dalykas nesutaikomas“⁵. XV-XVI a. LDK valstybinė, taip pat ir karinė politika buvo daug svarbesnė nei vieno ar kito didiko konfesinė priklausomybė. Užtektų paminėti kunigaikščio Konstantino Ostrogiškio (1460-1530) pavyzdį. Šis didikas buvo stačiatikis ir LDK etmonas, ne kartą dalyvavo LDK mūšiuose su maskoliais ir už savo karinius nuopelnus 1514 m. lapkričio 30 d. iš LDK valdovo Žygimanto Senojo gavo privilegiją Vilniuje pastatyti dvi cerkves⁶. Prieš tai buvo paskirtas Voluinės maršalu, o 1522 m. - Trakų vaivada⁷.

J. Bučys nepaiso vienbalsio rusų ir lenkų tyrinėtojų teigimo⁸, esą Trakų pakamaris kunigaikštis T. B. Oginskis (kaip ir K. Ostrogiškis) buvo stačiatikybės gynėjas, nusipelnęs tiek politinėje, tiek karinėje LDK veikloje, ir rašo, kad pastatyti Kruonyje stačiatikių cerkvės jis niekaip negalėjęs.

Straipsnis baigiamas tokia išvada: „Kruonio bažnyčia, rusų valdžios užgrobtą ir atiduota stačiatikiams, nuo senų senovės priklausė Romos katalikams: iš pradžių lotynų apeigų, vėliau rytų apeigų arba unijotams.“⁹

Panašiai rašoma ir 1938 m. publikuotame straipsnyje¹⁰. Skirtingai nei ankstesnėje publikacijoje, čia teigiama, jog kunigaikštis T. B. Oginskis buvo Kruonio bažnyčios ar cerkvės fundatorius, tačiau pabrėžiama, kad jis rėmė Bresto bažnytinę uniją. Autorius nežino tikslios bažnyčios pastatymo datos, bet nurodo, jog šis sakralinis pastatas greičiausiai pastatytas 1596-1625 m. Pirmoji data, tikėtina, pasirinkta dėl Bresto bažnytinės unijos datos, o antroji (kaip minėta anksčiau) yra kunigaikščio mirties data¹¹. Jei straipsnio autorius būtų panagrinęjęs archyvinės bylas¹², kuriose užfiksuotas Kruonio ir Darsūniškio žemių pavaldumas kunigaikščiams Oginskiams, pirmąją datą būtų galėjęs susieti su XVI a. aštuntuoju dešimtmečiu. Archyvinėje medžiagoje teigiama, kad Kruonis kunigaikščiams Oginskiams atiteko dar 1570 m., o 1583 m. tas pats kunigaikštis Oginskis nustatė dvaro ribas¹³. Taigi nagrinėjamas sakralinis pastatas galėjo būti pastatytas dar prieš 1596 m. Tai tik hipotetinė prielaida. Jei ji pasitvirtintų, taptų aišku, jog T. B. Oginskio pastatyta cerkvė negalėjo priklausyti unitams, nes Bresto bažnytinė unija tuo metu dar nebuvo pasirašyta¹⁴.

E. Sinsas teigia, jog paskutinis unitų cerkvės kunigas iki pat 1839 m. unijos panaikinimo buvo Petras Mironovičius, minimas ir J. Bučio publikacijoje. Iš tikrųjų P. Mironovičius buvo Švč. Trejybės cerkvės dvasininkas. Tik ne unitų kunigas, o stačiatikių šventikas. Tai įrodo ir archyviniai šaltiniai¹⁵. 1809 m. užvestoje byloje gausu šio šventiko susirašinėjimo dokumentų su Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno archimandritu bei Minsko eparchija. P. Mironovičius, 1813 m. paskirtas Kruonio stačiatikių (o ne unitų) Švč. Trejybės cerkvės seniūnu, tvarkė ir visus stačiatikių parapijiečių sąrašus. Unitų kunigas tikrai

nebūtų informavęs apie savo parapijos reikalus nei Minsko, nei Vilniaus stačiatikių vienuolynų viršininkų. Visi byloje esantys dokumentai liudija, kad tuo metu Švč. Trejybės cerkvė ir jos dvasininkas galėjo priklausyti tik stačiatikių konfesijai.

Jei XIX a. pradžioje tai buvo stačiatikių cerkvė, tai klysta E. Sinsas, savo publikacijoje teigiantis, jog „panaikinus 1839 m. Bresto bažnytinę uniją, bažnyčia buvo paversta stačiatikių cerkve“¹⁶. Straipsnio pabaigoje išryškėja tendencingas autoriaus nusistatymas prieš rusus kolonistus, atsikėlusius į Kruonio miestelį po 1863 m. sukilimo. Tvirtinama, kad „atsilankęs miestelin lietuvis tuos rusifikatorius tuojau gali pastebėti <...> šiandien čia jau kraštas pradeda rodyti tikrą dvasią“¹⁷.

Išanalizavus šias publikacijas galima teigti, jog daugelis jose išsakytų minčių atitinka tarpukariu Lietuvoje vyravusias tautines nuotaikas. Negalima pamiršti, kad Lietuva (priklausiusi Rusijos imperijai) patyrė rusifikaciją, o daugelis unitų ir katalikų bažnyčių tikrai buvo paverčiamos stačiatikių cerkvėmis. Tai galbūt iš dalies pateisina lietuvių autorių nenorą atidžiau pažvelgti į XIX a. rusų tautybės istoriografų publikacijas, kuriose Kruonio maldos namai priskiriami stačiatikių sakraliniams pastatams.

Lietuviškose publikacijose išsakyti argumentai, leidžiantys priskirti Kruonio Švč. Trejybės cerkvę unitams, nėra moksliskai patikimi. Vis dėlto teiginiai, kad Kruonio cerkvė, funduota kunigaikščio T. B. Oginskio XVI pab. - XVII a. pr., buvo pastatyta LDK unitų religinei bendruomenei, XVIII a. pab. - XIX a. pr. ar vėliau atimta iš unitų ir perduota stačiatikiams, pakartojami ir kitose negausiose tarpukario publikacijose¹⁸. Atsiranda ir papildomos informacijos apie 1629 m. prie cerkvės įsteigtą unitų (bazilijonų) vienuolyną ir mokyklą. Ir prieš tai aptarta Švč. Trejybės cerkvė, ir vienuolynas vienareikšmiškai priskiriami unitų sakraliniams pastatams¹⁹.

Šios publikacijos ir jose išsakyti teiginiai gal ir nebūtų tokie svarbūs, jei tolesnės diskusijos dėl Kruonio cerkvės konfesinės priklausomybės Lietuvos tarpukario literatūroje būtų išplėtotos ir pagrįstos moksliskai. Deja, taip neatsitiko.

Kruonio bažnyčios istorija publikacijose po II pasaulinio karo

Beveik be jokios išimties po II pasaulinio karo iki pat XX a. pabaigos visuose lietuvių kalba publikuotuose leidiniuose vienbalsiai teigiama, kad Kruonio unitų cerkvė ir prie jos įsteigtas vienuolynas priskirtini LDK unitams.

Išimtis galėtų būti 1967 m. Adolfo Nezabitausko apžvalginio pobūdžio publikacija apie Kruonio praeitį²⁰. Straipsnyje rašoma, kad „apie 1600 m. Bogdanas Oginskis pastatydino ir stačiatikių cerkvę, kurioje jis su savo žmona ir buvo palaidotas“. A. Nezabitauskas Kruonio cerkvės konfesinės priklausomybės klausimo plačiau nenagrinėja, nors jo pateikta informacija ir prieštarauja Lietuvoje tarpukariu publikuotai medžiagai.

Tais pačiais metais išspausdintame moksliniame Marijos Matuškaitės straipsnyje vėl teigiama, kad dabartinė Kruonio bažnyčia yra pirmoji unitų cerkvė Lietuvoje²¹.

1958 m. JAV išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“²² tik trumpai užsimenama, kad T. B. Oginskis apie 1600 m. Kruonyje pastatė mūrinę bažnyčią unitams, kurią rusai 1840 m. pavertė stačiatikių cerkve.

1970 m. pasirodė istorijos mokslų kandidato Klemenso Čerbulėno publikacija, kurioje Kruonio istorija apžvelgiama jau išsamiau. Straipsnyje autorius išvardija kunigaikščio T. B. Oginskio nuopelnus Lietuvos politiniame ir kultūriniame gyvenime, jo pareigas ir turėtas valdas. K. Čerbulėnas teigia, kad kunigaikštis buvo Vilniaus stačiatikių seniūnas, o 1607 m. Vievyje pastatė cerkvę ir įsteigė spaustuotę. Anot straipsnio autoriaus, Bresto uniją rėmęs T. B. Oginskis 1610 m. Kruonyje pastatydino pirmąją Lietuvoje unitų cerkvę, o prie jos kunigaikščio žmona Raina įsteigė unitų vienuolyną²³.

Nors straipsnyje ir pateikta daug informacijos apie kunigaikščių Oginskių šeimos istoriją, tačiau autorius prieštarauja pats sau. Jei kunigaikštis T. B. Oginskis buvo Vilniaus stačiatikių seniūnas, stačiatikybės globėjas ir skleidėjas to meto LDK, po Bresto bažnytinės unijos jis negalėjo būti unijos ir unitų judėjimo šalininkas. Po Bresto unijos buvo itin ryški konfrontacija tarp stačiatikių (dizunitų) ir unitų; ginčai kildavo ir dėl stačiatikių sakralinių pastatų perėjimo unitams²⁴.

Tai, kad T. B. Oginskis buvo stačiatikybės LDK propaguotojas, teigiama ir iki I pasaulinio karo publikuotuose rusų autorių darbuose. 1893 m. Vilniuje išleistame nedidelės apimties leidinyje²⁵ (kuriame remiamasi 1703 m. vizitacijų inventoriumi) rašoma, kad kunigaikštis T. B. Oginskis visą savo gyvenimą priklausė Vilniaus stačiatikių brolijai, o kai Vilniaus Švč. Trejybės stačiatikių cerkvė perduota unitams, jis parėmė naujos stačiatikių Šventosios Dvasios cerkvės statybą ir tuo tikslu šiai cerkvei užrašė du jam priklausiusius namus. Dar 1598 m. būdamas Vilniaus stačiatikių brolijos seniūnu teismo posėdyje pareiškė, jog jo vadovaujama brolija nepaklus unitų metropolitui Ipatijui Potiejui; vėliau kunigaikštis siekė, kad visi ginčai tarp stačiatikių ir unitų būtų sprendžiami tribunolo teisme. 1610 m. uždarius Vilniaus stačiatikių brolijos spaustuotę, kunigaikštis T. B. Oginskis perkėlė ją į Vievį, kur 1619 m. įkūrė ir vienuolyną²⁶. Šiuose leidiniuose taip pat teigiama, jog Oginskiai (Bogdanas ir jo žmona Raina) įsteigė Kruonio stačiatikių vienuolyną, kuris buvo „prirašytas“ prie Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno, o jo įsteigimas datuojamas 1626 m.²⁷

Jei K. Čerbulėnas „nenorėjo“ pasitikėti rusų autorių publikacijomis, galėjo atkreipti dėmesį į lietuvišką šaltinį, publikuotą dar 1970 m. Jame pateikiami visų XIII-XX a. LDK įkurtų krikščioniškų vienuolynų (išskyrus stačiatikių) duomenys²⁸. Unitų vienuolynų, įkurtų Lietuvoje XVI-XVII a., sąrašė Kruonio unitų vienuolynas nėra minimas²⁹.

1977 m. prof. Algimanto Miškinio publikuotame straipsnyje³⁰ Kruoniui skiriamos vos kelios eilutės, tačiau pateikta informacija verta dėmesio. Autorius teigia, kad stačiatikių cerkvė Kruonyje pastatyta 1570-1580 m., bet nurodydamas šaltinį autorius klysta, nes tokios informacijos archyvinėje byloje nėra³¹.

Toliau profesorius rašo, jog buvusios cerkvės vietoje 1610 m. pastatyta unitų cerkvė, o 1628-1629 m. greta jos - unitų vienuolynas. Vėl nurodomas archyvinis šaltinis³², tačiau jame perskaitytą informaciją autorius interpretuoja itin laisvai, tiksliau - visiškai ignoruoja faktą, kad šioje archyvinėje byloje niekur neminimi unitai ar Kruonio cerkvės priskirtinumas unitų sakraliniams pastatams. Visi byloje esantys dokumentai yra apie Kruonio, o kartais ir apie Vievio stačiatikių cerkves bei vienuolynus. Taip pat byloje yra laišakai (rašyti abiejų vienuolynų šventikų), skirti Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno viršininkui ar Minsko dvasinei konsistorijai³³. Byla sudaryta 1809 m., jos dokumentai

rodo, jog dar 1810 m. buvo rašoma apie Kruonio stačiatikių Švč. Trejybės cerkvę ir vienuolyną. Kai kuriuos dokumentus pasirašo šio vienuolyno jerovieniuolis Filaretas³⁴. Vėlesni dokumentai skirti jau tik Švč. Trejybės cerkvės reikalams. Šie įrašai tik patvirtina rusų istoriografijos pateikiamas žinias, kad Kruonio stačiatikių vienuolynas gyvavo iki 1810 m., o Kruonio stačiatikių Švč. Trejybės cerkvė tapo parapine³⁵, ir paneigia jau ne kartą lietuvių autorių publikacijose išsakytą nuomonę apie cerkvės atėmimą iš unitų ir jos pavertimą stačiatikių cerkve.

Dar viename, 1978 m. išėjusiame straipsnyje prof. A. Miškinis didžiausią dėmesį skiria Kruonio urbanistinei raidai, tačiau skaitytojui pateikia daugiau faktų ir apie miestelio cerkvę³⁶. Šias publikacijas skiria tik vieni metai, bet fakto apie stačiatikių cerkvę visiškai nelieta, o informacija apie pirmąją unitų cerkvę, pastatytą funduojant kunigaikščiui Oginskiui, pagrįsta ne archyviniais šaltiniais, o tarpukario Lietuvoje išleistais ir jau aptartais straipsniais. Taigi autorius tik dar kartą pateikia moksliniais duomenimis nepagrįstą faktą ir dar labiau sustiprina lietuvių autorių publikacijose jau daugiau nei penkis dešimtmečius įsitvirtinusį teiginį. Dar kartą paskelbdamas, kad 1628-1629 m. prie unitų cerkvės įsteigtas unitų vienuolynas, prof. A. Miškinis naudojasi jau minėtu archyvinio šaltiniu³⁷, tačiau vėl pateikia klaidingus duomenis. Šioje archyvinėje byloje nurodytame puslapyje yra Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno patikėtinio, Vievio stačiatikių šventiko Michailo Ivanovo prašymas Rusijos imperatoriui Nikolajui I³⁸. Prašyme pateikiama trumpa Kruonio stačiatikių cerkvės ir jai priklausiusių valdų istorija. Rašoma, jog „1609 m. rugsėjo 27 d. kunigaikštis Kruonio stačiatikių cerkvei užrašė žemės“³⁹. Po to eina teiginys, kad kunigaikštienė Raina Oginskaja, „valdoma krikščioniškos dvasios ir pasišventusi Viešpačiui bei norėdama, kad už jos ir jos (jau mirusio) vyro dūšių stačiatikių cerkvėje visada būtų kalbamos maldos <...> 1629 m. rugpjūčio 2 d. testamentu Kruonio vienuolynui <...> amžiams užrašanti žemes, kurias pirkė ji ir jos sūnūs Ivanas, Aleksandras ir Samuelis“⁴⁰. Taigi prof. A. Miškinis visiškai ignoruoja faktą, kad žemės užrašomos stačiatikių vienuolynui, ir priskiria vienuolyną unitams.

Dar viena didelė klaida publikacijoje palikta rašant apie Švč. Trejybės vienuolyną 1798 m. Autorius šį kartą remiasi jau lenkų tyrinėtojo šaltiniu⁴¹ ir tvirtina, jog 1798 m. Kruonio unitų vienuolyne buvo 45 vienuoliai⁴². Visų pirma neteisingai nurodoma data, nes knygoje yra užrašyti 1796 m. Antra, autorius neteisingai perskaitė lenkišką tekstą, kuriame teigiama, kad minimu laikotarpiu stačiatikių vienuolynai labai apleisti ir kad Kruonio parapijoje yra tik 95 stačiatikių parapijiečiai (45 vyrai ir 50 moterų). Klystama ir rašant, jog „1840 m. panaikinus unitų vienuolyną, ir jo turtą perdavus pravoslavų eparchijai, vienuoliai iš Kruonio išsikėlė“⁴³. Tokių žinių nurodytame šaltinyje⁴⁴ nepavyko rasti, o data greičiausiai pasirinkta, norint susieti ją su unijos panaikinimu 1839 m. Ši klaida prof. A. Miškinio tekste⁴⁵ dar kartą pakartojama, minint jau aptartą 1928 m. J. Bučio publikaciją. Prof. A. Miškinis neklysta ir teisingai nurodo cerkvės remonto darbų datas, tačiau jo minimose archyvinėse bylose⁴⁶ tikrai nėra jokių duomenų apie unitų bažnyčios pavertimą stačiatikių cerkve. Byla iš tikrųjų užvesta 1834 m. ir baigta 1854 m., o jau pirmame puslapyje rašoma, kad tai Kruonio stačiatikių cerkvės remonto dokumentų aprašas. Čia pateikta Kruonio stačiatikių cerkvės remonto sąmata⁴⁷, cerkvės brėžiniai⁴⁸, planas⁴⁹ ir naujo ikonostaso projektas⁵⁰.

1988 m. išleistoje solidžios apimties „Lietuvos architektūros istorijoje“⁵¹, kuri daugeliui LDK architektūros tyrinėtojų tapo pamatiniu leidiniu ir kuriame nurodyti šaltiniai turėtų būti patikimi, rašant apie Kruonį vėl neišvengta netikslumų. Tiek prof. A. Miškinio tekste apie urbanistinę raidą⁵², tiek K. Čerbulėno tekste apie Švč. Trejybės cerkvę⁵³ pakartojama klaidinga informacija, kad Kruonyje 1610 m. pastatyta pirmoji LDK unitų cerkvė, o prie jos 1628-1629 m. įsteigtas unitų vienuolynas. Prof. A. Miškinis, kaip ir ankstesnėse savo publikacijose, nurodo tuos pačius šaltinius, o K. Čerbulėnas, tyrinėdamas to meto sakralinių pastatų kontekste tikrai unikalią Kruonio cerkvės architektūrinę raišką, apskritai nepateikia jokie šaltinio, o tik parašo trumpą pastabą apie šio sakralinio pastato istorijos fragmentus. Klaidinanti informacija ne tik „Lietuvos architektūros istorijoje“, bet ir MTLE⁵⁴ bei TLE⁵⁵.

Kyla klausimas apie mūsų istoriografijos ir enciklopedinių leidinių patikimumą. Taip pat galima teigti, kad išanalizavus visą nuo pat 1924 m. iki XX a. paskutinio dešimtmečio lietuviškai publikuotą medžiagą apie Kruonio cerkvę ir vienuolyną palengva buvo kuriamas mitas, kuris aštuonis dešimtmečius klaidino ir vis dar klaidina daugelį istorijos ir kultūros tyrinėtojų. Lietuviškai publikuota medžiaga tapo atsvara iki tol publikuotiems lenkų ir rusų leidiniams, kuriuose Kruonio cerkvė priskiriama stačiatikiams. Tokia takoskyra paskatino dar kartą įdėmiau pažvelgti į visus šaltinius ir pateikti kiek įmanoma objektyvesnes išvadas, kurios padėtų sprendžiant Kruonio cerkvės ir vienuolyno XVI a. pab. - XIX a. konfesinės priklausomybės klausimą.

Baigiantis XX a. lietuviškoje literatūroje nusistovėjusį Kruonio mitą mėgina griauti tyrinėtoja Tojana Račiūnaitė⁵⁶. Nors ji savo straipsnyje rašo, kad 1628-1629 m. prie Švč. Trejybės cerkvės įsteigtas unitų (bazilijonų) vienuolynas, tačiau taip pat teigia, jog iki tol Kruonyje greičiausiai būta stačiatikių vienuolių. Klausimą, ar kunigaikštis T. B. Oginskis Švč. Trejybės cerkvę fundavo unitams, ji vadina atviru. Taip pat teigia, kad „B. Oginskis buvo nusiteikęs prieš Brastos uniją ir kartu su savo sūnumis 1612 m. pasirašė stačiatikių protestą prieš dvasininkijos vienijimąsi“⁵⁷. Tolesniame straipsnio tekste autorė kartoją prof. A. Miškinio publikacijoje paliktą klaidą, esą 1798 m. vienuolyne buvo 45 vienuoliai.

XXI a. pradžioje išleistos dvi solidžios knygos, o juose tyrinėjama Kruonio praeitis tik dar geriau išryškina jau minėtą takoskyrą. Prieš aptariant dviejų monografijų straipsnius apie Kruonį reikia pasakyti, kad šiuo atveju takoskyra (kilusi dėl Kruonio bažnyčios konfesinės priklausomybės) atsiranda ne tarp skirtingais Lietuvos istorijos tarpsniais publikuotos medžiagos⁵⁸, o tarp beveik tuo pat metu išėjusių dviejų gerai žinomų tyrinėtojų monografijų.

2002 m. pasirodžiusioje prof. A. Miškinio knygoje⁵⁹ vėl teigiama, kad T. B. Oginskio pastatytas sakralinis pastatas buvo skirtas unitams, kaip ir vėliau prie cerkvės įkurtas vienuolynas, o 2003 m. publikuotos dr. Reginos Laukaitytės monografijos⁶⁰ atskirame skyriuje⁶¹ išsakoma visiškai priešinga nuomonė. Norint objektyviai įvertinti abu Kruoniui skirtus tekstus, teko išsamiai peržiūrėti abiejų autorių monografijose panaudotą literatūrą ir archyvinčius šaltinius, taip pat pasitelkti ir savo turimą medžiagą.

Prof. A. Miškinio straipsnyje apie Kruonį daugiausia dėmesio skiriama urbanistinei miestelio raidai, tačiau tai kartu ir išsamiausia autoriaus publikacija apie dabartinės

Kruonio bažnyčios praeitį. Mokslininkas pasitelkia ilgą literatūros sąrašą, tačiau ir šį kartą neišvengia klaidų. Pateikdamas informaciją apie 1570 m. Oginskių dokumentą, kuriame rašoma apie Darsūniškio (esančio greta Kruonio) Šv. Nikolajaus cerkvę, nurodo šaltinį, kuriame tokios informacijos nėra⁶². Atsiranda duomenų ir apie 1588 m. Oginskių pastatytą cerkvę, o šis teiginys grindžiamas nauja apžvalginio pobūdžio publikacija⁶³. Publikacijoje rašoma, kad cerkvė priklausė stačiatikiams, o prof. A. Miškinis savo straipsnyje net nemini šio fakto. Teigdamas apie cerkvės paminėjimą dar 1580 m. vėl neteisingai nurodo šaltinį⁶⁴.

Prof. A. Miškinio straipsnyje rašant apie Kruonio valdos šeimininkus kunigaikščius Oginskius nuo XV a. pab. iki XVIII a. pab. netiksliai nurodomi šaltiniai, kurie priskiriami atskiram Oginskių archyvui⁶⁵.

Neprieštaraudamas ankstesnėms savo publikacijoms prof. A. Miškinis teigia, kad kunigaikštis B. Oginskis buvo Bresto bažnytinės unijos šalininkas, tačiau teiginio nepagrindžia jokių šaltinių. Visiškai priešinga nuomonė šiuo klausimu pateikiama dr. R. Laukaitytės knygoje. Mokslininkė cituoja tiek rusų autorių XIX a. publikuotą medžiagą, tiek lenkų tyrinėtojų teiginius⁶⁶ ir rašo, kad kunigaikštis T. B. Oginskis ir jo sūnūs buvo vieni įtakingiausių unijos priešininkų, o 1612 m. jie pasirašė stačiatikių didikų aktą, prieštaraujantį tam, kad stačiatikių dvasininkija pereitų į unitų gretas. Prie šio teiginio pridėjus informaciją apie visus T. B. Oginskio, jo žmonos ir vaikų kuruojamus bei funduojamus vienuolynus LDK⁶⁷, Oginskių (pavyzdžiui, B. Oginskio) priklausymą stačiatikių brolijoms, galima būtų pagrįstai teigti, kad kunigaikščiai Oginskiai iki XVII a. buvo tikrai uolūs stačiatikybės rėmėjai ir Bresto unijos priešininkai. Nuomonę patvirtina ir 2010 m. publikuota knyga apie kunigaikščius Oginskius⁶⁸, kurioje neužsimenama apie kokią nors T. B. Oginskio paramą unitams. Priešingai - teigiama, jog jis buvo stačiatikybės gynėjas⁶⁹.

Šie įvairiais šaltiniais pagrįsti teiginiai galėtų būti patikimas argumentas siekiant keisti lietuvių autorių nuomonę apie T. B. Oginskio priklausymą unijos rėmėjams ir šaltiniais nepagrįstą nuomonę, kad Kruonio cerkvė pastatyta ne stačiatikiams, o unitams.

Jei pripažįstame faktą, kad Švč. Trejybės cerkvė pastatyta kaip sakralinis stačiatikių pastatas XV a. pab. - XVI a. pradžioje⁷⁰, reikia turėti omenyje, jog kunigaikščio našlė Raina ir jų vaikai (stačiatikybės skleidėjai ir Kruonio savininkai) niekaip negalėjo leisti, kad šalia stačiatikių cerkvės įkurtas vienuolynas būtų skirtas unitams. Tai patvirtina ir dr. R. Laukaitytės monografijoje šaltinių sąrašė pateikti lenkų mokslininko M. Radwano 2001 m. sudaryti unitų vienuolynų sąrašai, kuriuose Kruonio vienuolynas neminimas. Šią nuostatą padeda pagrįsti ir ankstesnė prof. A. Miškinio klaida: skaitydamas archyvinę bylą mokslininkas neatkreipia dėmesio, jog dokumente minimas R. Oginskajos prašymas už ją ir jos vyrą skaityti maldas Kruonio **stačiatikių** cerkvėje, prie kurios įkurtam vienuolynui ji 1629 m. paskyrė fondaciją. Be to, Vlodo Drėmos knygoje „Dingęs Vilnius“ publikuotame Rainos (Reginos) Oginskajos 1929 m. rugpjūčio 2 d. rašte kalbama apie Kruonio ir Vievio vienuolynus ir jų „paklusnumą“ Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno archimandritui ir brolijai. Vilniaus Šventosios Dvasios cerkvė ir vienuolynas niekada nepriklausė unitams. Tai tik pagrindžia faktą, kad Kruonio vienuolynas įkurtas dėl stačiatikių.

Prof. A. Miškinis teigia, jog T. B. Oginskio sūnus ir našlė 1629 m. unitų vienuolynui „padidino aprūpinimą“. Tačiau nurodytame archyvineame šaltinyje⁷¹ unitai neminimi, o rašoma, kad 1630 m. kunigaikštis Aleksandras Oginskis stačiatikių vienuolynui užrašė dar vieną žemės valdą.

Mažiausiai žinoma apie Kruonio cerkvę ir vienuolyną XVII a. antrojoje pusėje ir XVIII a. Nors T. B. Oginskio anūakai XVII a. antrojoje pusėje ir pakeitė tikėjimą⁷², tačiau tai greičiausiai nelėmė vienuolyno konfesinės priklausomybės. XIX a. rusų istoriografiniame veikale⁷³ minima, kad Kruonio vienuolyną globoja Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolynas. Jei vienuolynas būtų priklausęs katalikams ar unitams, toks faktas tikrai atsispindėtų rusų istoriografų darbuose. Juose konfesinei stačiatikių kovai su unitais ir katalikais skiriama itin daug dėmesio, o iš stačiatikių perimti sakraliniai pastatai tiksliai fiksuojami⁷⁴. XIX a. rusų autorių darbuose, kurių taip sistemingai vengė lietuviškai apie Kruonį rašę autoriai, teigiama, kad Abiejų Tautų Respublikos valdovo Augusto II 1720 m. išleistoje privilegijoje LDK stačiatikių vienuolynams tarp kitų minimas ir Kruonio stačiatikių vienuolynas⁷⁵. Gali būti, kad Oginskių palikuonims perėjus į katalikybę vis didesnis dėmesys skiriamas XVIII a. Kruonyje pastatytai naujai bažnyčiai⁷⁶, o stačiatikių vienuolynas ir cerkvė nebebuvo funduojami taip dosniai kaip anksčiau. Teiginį, kad Kruonio Švč. Trejybės cerkvės konfesinė priklausomybė nesikeitė, patvirtina ir 2001 m. publikotas Kauno dekanato vizitacijos (1782 m.) aktas⁷⁷, minimas dr. R. Laukaitytės monografijoje. Jame rašoma, kad Kruonio mieste nuo senų laikų yra mūrinė dizunitų (unijos nepriėmusių stačiatikių) cerkvė, prie kurios gyvenantis šventikas. Apie vienuolyną rašte neužsimenama, o prof. A. Miškiniio monografijoje teigiama, kad 1736 m. čia dar gyveno 45 unitų vienuoliai. Autorius (kaip ir ankstesnėje 1978 m. publikacijoje) vėl pakartoja jau minėtą klaidą, tik šį kartą 1796 m. tampa 1736 m.⁷⁸

Dr. R. Laukaitytės monografijoje rašoma, kad „po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1795 m. būsimų Vilniaus ir Kauno gubernijų stačiatikiai buvo prijungti prie Minsko vyskupijos, o Šventosios Dvasios vienuolyno vyresnysis Minsko vyskupijai pranešė, kad Kruonyje yra du jerovienuliai ir vienas jerodiakonas“⁷⁹. Šie dvasininkai neturi pragyvenimo šaltinio, nes kunigaikštienė Antanina Oginska iš vienuolyno atėmusi jiems amžiams dovanotą nuosavybę. Faktą patvirtina ir archyvinės bylos⁸⁰.

Kruonio stačiatikių (ne unitų, kaip teigia prof. A. Miškinis) vienuolynas uždarytas apie 1810 m., bet ne dėl konfesinių priežasčių, kuriomis vienuolyno panaikinimą aiškino minėtas autorius⁸¹. Vienuolynas uždarytas dėl Rusijoje vykdytų stačiatikių vienuolynų reformų⁸². Kruonio vienuolynas buvo labai nedidelis, todėl neatitiko net trečios klasės kategorijos. Prieš uždarant Kruonio vienuolyną, dar 1807 m. sudarytas jo inventoriaus aprašas⁸³. Šioje byloje pateikiami ir pagrindiniai faktai apie Švč. Trejybės cerkvės architektūrinę raišką. Panašūs aprašai, pasirašyti stačiatikių jerovienulio Filareto, sudaryti ir 1797-1807 m.

Kruonis smarkiai nukentėjo, kai per miestelį 1812 m. žygiavo prancūzų armijos daliniai. Iš Kruonio cerkvės laidojimo rūsių buvo ištraukti ir išniekinti cerkvės fundatoriaus palaikai⁸⁴. Ši archyvinė byla svarbi ne tik dėl to, kad joje nurodyti įdomūs faktai, bet ir dėl to, kad pateikiama trumpa Kruonio Švč. Trejybės stačiatikių cerkvės istorija⁸⁵. Rašoma,

jog cerkvė pastatyta XVII a. pradžioje kaip stačiatikių cerkvė, tačiau prof. A. Miškinis vis tiek nepaiso fakto ir toliau teigia, esą prancūzai apiplėšė unitų bažnyčią⁸⁶. Toje pat byloje užsimenama ir apie sukilime dalyvavusį kunigaikštį Oginskį ir iš jo atimtas valdas⁸⁷. Būtent tada Kruonio cerkvė ir netenka savo buvusio šeimininko, o ne iš unitų pereina į stačiatikių priklausomybę. 1834 m. pradedami cerkvės remonto darbai, o ne, kaip tvirtina prof. A. Miškinis, „perduotos unitų bažnyčios remonto darbai“⁸⁸, 1847-1849 m. Kruonio cerkvei paskiriama žemės⁸⁹. Ji dar keletą kartų remontuojama, tačiau stačiatikių naudojama iki pat 1919 m.

Išvados

Išanalizavus tarpukario Lietuvos publikacijas ir jau po II pasaulinio karo publikuotą medžiagą, pasitelkus archyvinius šaltinius ir atlikus nuodugnią jų analizę, galima teigti, jog dabartinė Kruonio Švč. Mergelės Marijos, Angelų Karalienės, bažnyčia buvo pastatyta kunigaikščio T. B. Oginskio ne kaip pirmoji LDK unitų bažnyčia, o kaip stačiatikių Švč. Trejybės cerkvė. Vėliau prie jos kunigaikščio žmonos Rainos (Reginos) įsteigtas vienuolynas taip pat priskirtinas stačiatikių sakraliniams pastatams. Nuo XVII a. pr. iki 1919 m. Švč. Trejybės cerkvė priklausė stačiatikiams. Taigi jau daugiau nei aštuonis dešimtmečius lietuviškoje literatūroje įsitvirtinusi nuostata apie Kruonio Švč. Trejybės cerkvę, kaip unitų sakralinį pastatą ir pirmąją LDK unitų šventovę, yra klaidinga.

Gaila, kad, nepaisant dr. R. Laukaitytės monografijos ir 2006 m. išėjusios naujausios knygos (skirtos Lietuvos stačiatikių šventovėms)⁹⁰, 2007 m. išleistame „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ XI tome mitas apie pirmąją LDK Kruonio cerkvę vėl atgaivinamas⁹¹.

NUORODOS

- MneBuc r. npaBocnaBHbie xpaMbi ^MTBM. BunbHroc: CBAT0-flyx0B MOHacTbipb. 2006. C. 257; Laukaitytė R. Stačiatikių Bažnyčia Lietuvoje XX a. Vilnius: LII leidykla. 2003. P. 53.*
- ² Tonoc ^mtobckom npaBocnaBHoft enapxMM. Nr. 9-10. KayHac. 1927.
- Bučys J. Kruonio bažnyčios klausimu II Rytas. Nr. 154 (1334). 1928 m. liepos 11 d. P. 3.*
- ⁴ *Balinski M. Starożytna Polska. Warszawa. 1886. T. IV. S. 345. Šiame leidinyje teigiama, kad XV a. viduryje Kruonyje pastatyta pirmoji bažnyčia, kuriai Kazimieras Jogailaitis 1472 m. suteikė ap- rūpinimą. Tačiau T. B. Oginskio pastatyta Kruonio cerkvė yra visai kitas sakralinis pastatas, jis anksčiausiai galėjo būti pastatytas XVI a. pab. - XVI a. pr. Bučys. Ten pat.*
- ⁶ *EammmKOB n. naMATHMKM pyccKOM CTapMHbi b 3anagHbix ry6epHM#x MMnepMM. C.-neTep6yprb. 1872. C. 85.*
- ⁷ *Baronas D. Komentaras knygoje Vijūkas-Kojalavičius A. Lietuvos istorijos įvairenybės. D. 2. Senoji Lietuvos literatūra. XVI kn. Vilnius: LLTI. 2004. P. 119.*
- EammmKOB n. E^nopyccka m ^MTBa. C.-neTep6yprb. 1890. C. 214; HucmoBm M. O^epKb MCCTopiM 3anagHO-pycckOM ^pKBM (ųacTb BTopaa). 1884. C. 219; namKeBuu M. KHA3b EorgaH MaTBeeBM^ O^MHCKMM, 3a^MTHMK npaBocnaBMA b nepBbie BpeMeHa yHMM. BunbHa. 1903. C. 32 ir kt. Bučys. Ten pat.*
- ⁷² *Sins E. Vienintelė bažnytinės unijos laikų bažnyčia Lietuvoje II Lietuvos aidas. Nr. 168 (2431). 1935 m. liepos 25 d. P. 8.*

- ¹¹ Kunigaikščio T. B. Oginskio mirties data nekelia abejonių, nes iškalta jo antkapinėje plokštėje, kuri išliko iki šių dienų [R. O. pastaba].
- ¹² LVIA. F. 1177. Ap. 1 (Oginskiųgiminės fondas).
- ¹³ LVIA.F. 1177. Ap. I. B. 154.
- ¹⁴ Visoje išnagrinėtoje archyvinėje medžiagoje atsirado tik viena archyvinė byla (LVIA. F. 605. Ap. 6. B. 14. P. 103), kuri galėtų patvirtinti šią hipotetinę prielaidą. Joje rašoma, kad 1588 m. kunigaikščio Teodoro Bogdano rūpesčiu Kruonyje buvo pastatyta mūrinė cerkvė su tokia pat varpine.
- ¹⁵ MAB RS. F. 16. B. 214. L. 8, 89, 97, 353, 354, 357.
- ¹⁶ *Sins E.* Kruonis II Lietuvos aidas. Nr. 135 (2102). 1935 m. birželio 16 d. R 8.
- ¹⁷ Ten pat.
- ¹⁸ *Sins.* Ten pat; *Barkauskas P., Vabalas A.* Vadovas po Lietuvą. Kaunas: Lietuvos turizmo d-ja. 1938. P. 208.
- ¹⁹ Ten pat.
- ²⁰ *Nezabitauskas A.* Tolimos praeities puslapiai II į komunizmą. Nr. 27 (2263). 1967 m. kovo 2 d. R 3.
- ²¹ *Matuškaitė M.* Skulptūriniai Oginskių antkapiai Kruonyje II Muziejai ir paminklai. 1967 m. lapkritis. P. 22-26. Tai pirmą kartą išsamiai Kruonio cerkvėje esančių kunigaikščių Oginskių antkapių analizė [R. O. pastaba].
- ²² *Encyclopedia Lituanica.* T. III. Boston. Massachusetts. 1973. P. 208.
- ²³ *Čerbulėnas K.* Primiršti meno paminklai Kruonyje II Statyba ir architektūra. 1971. Nr. 4. P. 22-23. Tai pirmoji lietuviška publikacijoje, kurioje išsamiai aprašoma architektūrinė Kruonio cerkvės architektūrinė raiška [R. O. pastaba].
- ²⁴ R. O. pastaba.
- ²⁵ *naMKeBm M. M.* flpeBHee BuneHCKoe EpaTCTBO M ero 6paT^MKM. BunbHa. 1893. C. 15-19.
- ²⁶ *EammmKOB n.* E^noppyccMA M ^MTBa. Ten pat. C. 214; *HucnoBuu,* Ten pat. C. 176; *namKeBuu M.* KHA3b EorgaH MaTBeeBM^ 0™HCKMM, 3a^MTHMK npaBocnaBMA B nepBble BpeMeHa yHMM. Ten pat. C. 32 ir kt.
- ²⁷ *HucnoBuu.* Ten pat. C. 176. Taip pat *EammmKOB n.* E^noppyccMA M ^MTBa. Ten pat. C. 212.
- ²⁸ *Gidžiūnas V.* Vienuolijos Lietuvoje XIII-XX a. II Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis. Roma. 1970. T. 5. P. 264-277.
- ²⁹ Gali būti, kad ši informacija, publikuota Romoje, straipsnio autoriui buvo nepasiekiamo.
- ³⁰ *Miškinis A.* Dėl rusų ir Vakarų Europos poveikio feodalinės Lietuvos miestams II LTSR architektūros klausimai. Vilnius. 1977. T. 5. IV sąs. P. 95.
- ³¹ MAB RS. F. 256. B. 624, 2675. Aplankas priskiriamas K. Jablonskio fondui, tačiau tai 1949 m. sudarytas Rusijos istorijos rankraštis, kuriame Kruonis net nėra minimas. MAB RS. F. 256. B. 2675. Tai tam pačiam K. Jablonskio fondui priskiriamas dokumentas. Nors tai nuorašas iš Oginskių archyvo Plungėje, tačiau tai nuorašas apie tai, kaip Trakų pavieto žemionis S. Rudnickis keičia savo Strėvininkų dvarą į Povilo Aleksandravičiaus dvarą. Čia taip pat surašyti Strėvininkų dvaro valstiečiai, tačiau apie Kruonį jokios informacijos nėra.
- ³² MAB RS. F. 16. B. 214. P. 22, 832.
- ³³ Ten pat. P. 8, 49, 89, 97, 214, 343, 353, 354, 828, 832-834.
- ³⁴ Ten pat. P. 8.
- ³⁵ *CMUpHOB 0.* BMeHCKMM CBfTO-flyxoB MOHacTbipb. BunbHa. 1888. C. 262.
- ³⁶ *Miškinis A.* Kruonis II Lietuvos TSR urbanistikos paminklai. Vilnius: Mokslas. 1978. T. 1. P. 67-83.
- ³⁷ MAB RS. F. 16. B. 214. P. 832.
- ³⁸ Prašoma leisti kreiptis į Kauno apeliacinį teismą dėl cerkvei priklausiusių žemių grąžinimo Kruonio stačiatikių Švč. Trejybės cerkvei [R. O. pastaba].
Ten pat. P. 831.
MAB Atvirųjų fondų skaitykla. Co6paHMe gpeBHMx ppaMOT M aKTOB. BunbHo. 1843. 2. C. 350-351.

- ⁴¹ *Żytkowicz L.* Rządy Repnina na Litwie w latach 1794-1797. Wilno. 1938. S. 278-279.
- ⁴² *Miškinis A.* Kruonis. Ten pat. P. 70.
- ⁴³ Ten pat. P. 70.
- ⁴⁴ MAB RS. F. 16. B. 214. P. 832.
- ⁴⁵ *Miškinis A.* Kruonis. Ten pat. P. 75.
- ⁴⁶ LVIA. F. 525. Ap. 13. B. 22. P. 65, 66, 384.
- ⁴⁷ Ten pat. P. 34.
- ⁴⁸ Ten pat. P. 64-66.
- ⁴⁹ Ten pat. P. 384.
- ⁵⁰ Ten pat. P. 383.
- ⁵¹ Lietuvos architektūros istorija / red. J. Minkevičius. Vilnius: Mokslas. 1988. T. 1.
- ⁵² Ten pat. P. 199.
- ⁵³ Ten pat. P. 280-282.
- ⁵⁴ *Miškinis A., Puodžiukienė E.* Kruonis II MTLE (Mažoji Tarybų Lietuvos enciklopedija). Vilnius. 1972. T. 2. P. 226.
- ⁵⁵ *Miškinis A.* Kruonis II TLE (Tarybų Lietuvos enciklopedija). Vilnius. 1986. T. 2. P. 412.
- ⁵⁶ *Račiūnaitė T.* Kruonio buvęs bazilijonų vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Angelų karalienės bažnyčia II Lietuvos vienuolynų vadovas. Vilnius: Dailės akademijos leidykla. 1998. P. 150-153.
- ⁵⁷ Ten pat. P. 150-153.
- ⁵⁸ Kalbama apie atskirą „bloką“ sudarančią rusų, kartais ir lenkų literatūrą, taip pat kitą literatūros „bloką“, kuriam atstovauja lietuvių autorių publikuota medžiaga [R. O. pastaba].
- ⁵⁹ *Miškinis A.* Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. Vilnius: Savastis. 2002. T. 1. 1 knyga.
- ⁶⁰ *Laukaitytė R.* Stačiatikių Bažnyčia Lietuvoje XX a. Ten pat. 2003.
- ⁶¹ Ten pat. P. 47-54.
- ⁶² MAB RS. F. 256. B. 2675. Taip pat žr. 30 nuorodą.
- ⁶³ *Mišius K., Šinkūnas R.* Kruonis II Lietuvos katalikų bažnyčios. Vilnius: Pradai. 1993. P. 109.
- ⁶⁴ MAB RS. F. 256. B. 624. Aplankas priskiriamas K. Jablonskio fondui, tačiau tai 1949 m. sudarytas Rusijos istorijos rankraštis, kuriame Kruonis net nėra minimas.
- ⁶⁵ LVIA Oginskių šeimos dokumentai saugomi (kaip mikrofilmai) F. 1177, bet pateikdamas duomenis iš šio fondo A. Miškinis dažnai supainioja bylų numerius. Straipsnyje nurodyta medžiaga ne visada atitinka autoriaus pateiktas nuorodas. P. 168, 170, 171.
- ⁶⁶ *Laukaitytė R.* Ginčas dėl Kruonio ir Surdegio cerkvių II Stačiatikių Bažnyčia Lietuvoje XX a. P. 48. Taip pat žr. *Wasilewski T.* Oginski Bohdan II Polski słownik biograficzny. Wrocław-Warszawa-Krakow-Gdansk. 1978. T. XXIII/3. Zesz. 98. S. 600.
- ⁶⁷ *Ky^a^iH A. M. npaBacnayHbia xpaMbi Ha EeHapyci. MiHCK: EeHapycKaa ^H^bIK^a^eGBfl.* 2001. C. 131, 161, 262.
- ⁶⁸ Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje. Kultūrinės veiklos pėdsakais / sud. R. Šmigelskyte-Stukienė. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. 2010.
- ⁶⁹ Ten pat. P. 19.
- ⁷⁰ Vienintelė tiksliai nurodyta cerkvės pastatymo data (straipsnio autorės rasta LVIA) - 1588 m. Vis dėlto neaptikus ją patvirtinančių kitų šaltinių, o kitose publikacijose neradus konkrečios cerkvės pastatymo datos, autorė linkusi pasilikti prie tos nuomonės, kad Kruonio Švč. Trejybės cerkvės datavimas gali būti siejamas su XVI a. pab. - XVII a. pr.
- ⁷¹ MAB RS. F. 16. B. 214. P. 832.
- ⁷² *Laukaitytė R.* Stačiatikių Bažnyčia Lietuvoje XX a. Jie tapo katalikais, bet ne unitais. Apie tai rašoma ir XIX a. istoriografų P. Batiuškovo, I. Čistovičiaus jau anksčiau minėtose publikacijose.

- ⁷³ *EopuHeBCKUū M. n. npaBocnaBMe m pyccKaa HapogHoeTb B ^MTBe. C.-neTep6yprb. 1851. C. 51.*
- ⁷⁴ R. O. pastaba.
- ⁷⁵ *CMUPHOB.* Ten pat. C. 217-218.
- ⁷⁶ *Misius K., Šinkūnas R.* Ten pat. P. 109. Bažnyčios pastatymo data - 1764 m.
- ⁷⁷ Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.
- ⁷⁸ *Miškinis A.* Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. Ten pat. P. 170.
- ⁷⁹ Laukaitytė. Ten pat. P. 50.
- ⁸⁰ MAB RS. R 16. B. 214. P. 833.
- ⁸¹ *Miškinis A.* Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. Ten pat. P. 171.
- ⁸² *Laukaitytė.* Ten pat. P. 52.
- ⁸³ MAB RS. R 16. B. 219. P. 93, 94.
- ⁸⁴ LVIA. R 378. B. Sąs. 1872. B. 1143. P. 6.
- ⁸⁵ Ten pat. P. 6.
- ⁸⁶ *Miškinis A.* Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. Ten pat. P. 171.
- ⁸⁷ LVIA. R 378. B. Sąs. 1872. B. 1143. P. 36.
- ⁸⁸ *Miškinis A.* Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. Ten pat. P. 171.
- ⁸⁹ LVIA. R 526. Ap. 11. B. 1501.
- ⁹⁰ *MneBuc r. npaBocnaBHbie xpaMbi ^mtbm. BMnbHroc: CB^T0-flyx0B MOHacTbipb. 2006. C. 257.* Knygos autorius (kaip ir dr. R. Laukaitytė) Kruonio Švč. Trejybės cerkvę priskiria stačiatikių sakraliniams pastatams.
- ⁹¹ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 2007. T. XI. P. 143-144.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Archyviniai fondai

1. LVIA. R 378. B. Sąs. 1866. B 1410
2. LVIA. R 378. B. Sąs. 1872. B 1143.
3. LVIA. R 525. Ap. 2. B. 3396, 3398, 3406.
4. LVIA. R 525. Ap. 13. B. 22.
5. LVIA. R 526. Ap. 11. B. 1501
6. LVIA. R 605. Ap. 6. B. 14.
7. LVIA. R 1177. Ap. 1. B. 147, 148, 153, 154, 1566, 157, 158, 6752
8. MAB RS. R 16. B. 214.
9. MAB RS. R 16. B. 219.
10. MAB RS. R 256. B. 624.
11. MAB RS. R 256. B. 2675.

Literatūra

1. *Balinski M.* Starożytna Polska. Warszawa. 1886. T. IV.
2. *Barkauskas P., Vabalas A.* Vadovas po Lietuvą. Kaunas: Lietuvos turizmo d-ja. 1938.
3. *Bučys J.* Kruonio bažnyčios klausimu II Rytas. Nr. 154 (1334). 1928 m. liepos 11d.
4. *Čerbulėnas K.* Primiršti meno paminklai Kruonyje II Statyba ir architektūra. 1971. Nr. 4. P. 22-23.
5. *Encyclopedia Lituanica.* T. III. Boston. Massachusetts. 1973.
6. *Gidžiūnas V.* Vienuolijos Lietuvoje XIII-XX a. II Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis. Roma. 1870. T. 5.

7. Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje. Kultūrinės veiklos pėdsakais / sud. R. Smigelskytė-Stukienė. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. 2010.
8. *Laukaitytė R.* Stačiatikių Bažnyčia Lietuvoje XX a. Vilnius: LII leidykla. 2003.
9. Lietuvos architektūros istorija / red. J. Minkevičius. Vilnius: Mokslas. 1988. T. 1.
10. MAB Atvirųjų fondų skaitikla. СоpаHMe гpeBHMX pпaMOT M aKTOB. BunbHO. 1843. 2.
11. *Matuškaitė M.* Skulptūriniai Oginskių antkapiai Kruonyje II Muziejai ir paminklai. 1967 m. lapkritis.
12. *Mišius K., Šinkūnas R.* Kruonis II Lietuvos katalikų bažnyčios. Vilnius: Pradai. 1993.
13. *Miškinis A.* Dėl rusų ir Vakarų Europos poveikio feodalinės Lietuvos miestams II LTSR architektūros klausimai. Vilnius. 1977. T. 5. IV sąs.
14. *Miškinis A.* Kruonis II Lietuvos urbanistikos paminklai. Vilnius: Mokslas. 1978. T. 1.
15. *Miškinis A.* Kruonis II TLE (Tarybų Lietuvos enciklopedija). Vilnius. 1986. T. 2.
16. *Miškinis A.* Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. Vilnius: Savastis. 2002. T. 1. 1 knyga.
17. *Miškinis A., Puodžiukienė E.* Kruonis II MTLE (Mažoji Tarybų Lietuvos enciklopedija). Vilnius. 1972. T. 2.
18. *Nezabitauskas A.* Tolimos praeities puslapiai II Į komunizmą. Nr. 27 (2263). 1967 m. kovo 2 d.
19. Polski słownikbiograficzny. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk. 1978. T. XXIII/3. Zesz. 98.
20. *Sins E.* Kruonis II Lietuvos aidas. Nr. 135 (2102). 1935 m. birželio 16 d. P. 8.
21. *Sins E.* Vienintelė bažnytinės unijos laikų bažnyčia Lietuvoje II Lietuvos aidas. Nr. 168 (2431). 1935 m. liepos 25 d.
22. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 2007. T. XI.
23. *Račiūnaitė T.* Kruonio buvęs bazilijonų vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Angelų karalienės bažnyčia II Lietuvos vienuolynų vadovas. Vilnius: Dailės akademijos leidykla. 1998.
24. *Vijūkas-Kojalavičius A.* Lietuvos istorijos įvairenybės. D. 2. Senoji Lietuvos literatūra. Kn. 16. Vilnius: LLTI. 2004.
25. *Zytkowicz L.* Rządy Repnina na Litwie w latach 1794-1797. Wilno. 1938.
26. *EammnKOB n. E^nopыccMA M ^MTBa. C.-neTep6yprb.* 1890.
27. *EammnKOB n. naMATHMKM пыccKOM CTapMHbi B 3anagHbix рыepHM#x MMnepMM. C.-neTep6yprb.* 1872.
28. *EOpuneBCKuu M. n. npaBoenaBMe M пыccKaa HapogHoeTb B ^MTBe. C.-neTep6yprb.* 1851.
29. *Roіoc ^MTOBCKOM npaBOcnaBHOM enapxMM.* Nr. 9-10. KayHac. 1927.
30. *Kyr^iH A. M. npaBacnayHbia xpambИ Ha Eenapycи. MиHCK: EenapycKaa ^H^bIK^a^egbM.* 2001.
31. *UamKeBUH M. M. flpeBHee BuneHCKoe EpaTCTBO M ero 6paT^MKM.* BunbHa. 1893.
32. *UamKeBUH M. KHA3b EorgaH MaTbeeBM^ 0^M^HCKMM, 3a^MTHMK npaBOcnaBMA B nepBbie BpeMeHa yHMM.* BunbHa. 1903.
33. *CMUpHOB O. BMneHCKMM CBATO-flyXOB MOHaCTbipb.* BunbHa. 1888.
34. *flneBuc r. npaBOcnaBHbИe xpambИ aHTBM.* BunbHroc: CBfITO-flyxoB MOHaCTbIpб. 2006.
35. *HucmOBUH M. O^epKb MCTOpиM 3anagHO-пыccKOM ^pKBM (yacTb BTopaa).* 1884.

SANTRUMPOS

1. LVIA - Lietuvos valstybinis istorijos archyvas.
2. MAB - Mokslų akademijos biblioteka.
3. MAB RS - Mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyrius.

Gauta: 2011 05 26
 Parengta spaudai: 2012 02 22

Rūta OSTROVSKAJA

THE ISSUE OF CONFESSIONAL ATTRIBUTION OF KRUONIS CHURCH

Summary

A beautiful white church is standing on the hill in the central part of Kruonis, a small town in Lithuania. This sacral building was built in the beginning of the 17th century by the prominent noble Lithuanian family - the Oginskiai. In 1919 the church title of the Holy Trinity was changed and it became a Catholic church. In many sources and materials published in Lithuania from 1927 till WWII and even till nowadays many authors claimed that it was built as the first Uniate church in the Great Duchy of Lithuania. Only several researchers had a different opinion that it was built as a Russian-Orthodox church. Trying to answer the question about the confessional attribution of this sacral building all the sources were checked once more.

The discussion about Kruonis church was intense in several publications in Lithuanian papers before WWII and it is a pity that no further scientific research was carried on this issue.

After WWII almost all researchers, even without having any actual scientific proof, agreed that the church, as well as the monastery built later in 1629 by B. M. Oginskis' wife Raina (Regina), could be attributed to Uniate sacral buildings. However, it seems rather strange that the Oginskiai family, who were very active in religious life as Russian-Orthodox believers, at the same time could have built a church for their 'religious enemies'. It is clear from many sources that the confrontation between the Russian-Orthodox and the Uniate Churches in the Great Duchy of Lithuania in the 17th century was major. It is also known that this family supported several Russian-Orthodox monasteries not only in Kruonis and Vievis, but also in other places of the Great Duchy of Lithuania. Thus, examining the facts and sources of the publications in several books and encyclopaedias the author of this article found out that repetitious fact about Kruonis church and monastery belonging to the Uniates have mistaken many researchers and led them to a very free misinterpretation of several facts, therefore keeping the legend on existing. Dr. R. Laukaitytė's publication that challenged this legend was published in 2003 and it absolutely denied the "myth" about the Kruonis church. In this article all the sources used by Dr. R. Laukaitytė were precisely checked one more time.

Therefore, after analysing all the possible publications and documents in the archives the conclusion was made: the Kruonis church, built in the beginning of the 17th century by Lithuanian nobleman B. M. Oginskis, as well as the monastery established later in 1629 by his wife, can only be attributed to Russian-Orthodox sacral buildings and have never belonged to the Uniate Church, hence it cannot be named as the first Uniate Church in the Great Duchy of Lithuania.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: unitai, stačiatikiai, konfesinė priklausomybė, bažnyčia, cerkvė.

KEY WORDS: Uniates, Russian-Orthodox, confessional attribution, church, Russian-Orthodox church.

Rūta OSTROVSKAJA - Vilniaus dailės akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų fakulteto doktorantė. Mokslinių tyrimų sritis - LDK stačiatikių ir unitų sakraliniai pastatai. El. paštas o_ruta@yahoo.com.

Rūta OSTROVSKAJA - the last year PhD student in the Faculty of Humanities and Social Sciences of the Academy of Fine Arts in Vilnius, the field of research - sacral buildings of Uniates and Russian-Orthodox in the Great Duchy of Lithuania. E-mail: o_ruta@yahoo.com.